

شورای عالی حوزه‌ی علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهان

موضوع تحقیق:

بررسی تفسیری آیات سجده فرشتگان بر حضرت آدم(ع)

نام و نام خانوادگی پژوهشگر:

مریم شحیط اوی

شماره طلبگی:

۹۲۱۳۱۱۰۴۴۵

گرایش تفسیر و علوم قرآنی

استاد مربوطه :

استاد مهدی عطار نیشابوری

نیمسال اول ۹۴/۹۵

چکیده :

در تحقیق پیش رو به موضوع سجده فرشتگان بر حضرت آدم (ع) پرداخته شده است و نظر مفسران مختلفی درباره آیات

سجده بر حضرت آدم بیان گردیده است در ابتدا به بررسی مفهوم لغوی و اصطلاحی کلمات کلیدی این نوشتار

همچون مفهوم کلمه ادم، فرشته، ابليس و سجده پرداخته شده است و بعد از آن نظرات مفسرین در زمینیه سجده

فرشتگان بر حضرت آدم بیان کردید و امتناع ابليس از سجده بر ادم و دلایل آن مورد بررسی قرار گرفته است سجده

ملائکه‌برای تکریم آدم بوده است و خضوع و خشوع در مقابل این خلیفه خدا بود به دستور خداوند انجام گرفته و

پرستشی نیز در کار نبوده است: چون سجده‌ذاتاً عبادت نیست و از طرفی این دستور به فرمان خدا صادر شده و اجرای آن

عین اطاعت خدا می‌باشد و بر هر مسلمانی واجب است که در این بخش از آیات که قطعه‌ای زیبا و غرور افرین برای

انسان این خلیفه خداوند در زمین تدبیر تفکر نمایند باشد که این پژوهش مشمر ثمر واقع شود

کلمات کلیدی:

آیات خلقت آدم (ع)، سجده بر انسان، سجده فرشتگان، عدم سجده ابليس، روایات تفسیری

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۵.....	مقدمه
۶.....	معنای لغوی و اصطلاحی آدم
۷.....	مفهوم سجده
۸.....	حقیقت فرشته چیست؟
۹.....	معنای لغوی ابليس
۱۰.....	سجده فرشتگان برای آدم (علیه السلام)
۱۳.....	سجده نکردن ابليس برآدم
۱۷.....	فرمان وزمان سجده چه زمانی بود؟
۱۸.....	أنواع سجدة
۱۸.....	سجده تکوینی و تشریعی
۲۰.....	نتیجه گیری
۲۱.....	منابع و مأخذ

مقدمه :

خداآوند در قرآن کریم جریان خلقت حضرت آدم (علیه السلام) را در آیات مختلفی بازگو نموده است بخشی از این آیات

به موضوع سجده فرشتگان بر آن حضرت اختصاص یافته است که قطعه ای زیبا، غرور آفرین اما مشکل از نظر تفسیر

است، به گونه ای که مفسران درباره چیستی و چگونگی سجده فرشتگان به بحث و بررسی پیرامون دهیگاه های مختلفی

نظیر پیشانی بر زمین نهادن فرشتگان، خصوص و خشوع آنها و قرار گرفتن آدم به عنوان قبله گاه آنان یا آدم امام و آنها

ماموم پرداخته اند. مفسران درباره اینکه شخص حضرت آدم (علیه السلام) یانواع آدمی و حضرت به عنوان نماینده دیگر

انسانها مسجود له فرشتگان بوده است که در روایات اهل بیت آماده چون اهل بیت در صلب آدم بوده اند سجود برای

آنان صورت گرفته و نیز درباره اینکه در امر به سجده، خطاب شامل همه فرشتگان بوده است یا برخی از آنان، اختلاف

نظر دارند و همچنین درباره اینکه ابليس نیز جزء فرشتگان بوده یا نه و آیی همزمان با آنها امر به سجده شده نیز آراء

مختلفی وجود دارد و از نظر پیشینه تحقیق تفاسیر متعددی به بررسی این آیات پرداخته همچنین کتابهای اخلاقی که در

رابطه با آفرینش انسان و فرشته وجود دارد که به این موضوعات اشاره کرده اند. این مقاله ضمن بررسی دیدگاه های

فوق بر آن است که امر به سجده در این آیات، امر حقیقی است و نه تمثیلی همچنان که برخی مفسران پنداشته اند

و این امر برای تکریم و تعظیم شان آدم انجام یافته است و فرشتگان برای امثال فرمان خداوند چنینین بر خاک نهاده اند

ای مریم برای پروردگار خضوع کن و سجده نماوبار کوع کنندگان رکوع کن (آل عمران/۴۳) سجده تکوینی که همان انقیاد خضوع، طبق اراده پروردگار است والنجم والشجر سیحдан، گیاهان و درختان برای خدا سده می

^{۷۲} کنند تابع اراده خداستند.

ولله يسجد من في السماوات والارض طوعا وكرها .تمام آنها در آسمان وزمینند از روی اطاعت واکراه برای خدا سجده

^{۷۳} می کنند.

^{۷۴} والله يسجدما في السماوات وما في الأرض.

^{۷۲} ۵ - رحمن (۵۵)، آیه

^{۷۳} ۱۱۵ - رعد (۱۳)، آیه

^{۷۴} ۴۹ - نمل (۲۷)، آیه

نتیجه گیری

بنابراین سجده ملائکه برای تکریم آدم بوده است و خصوص وخشوع در مقابل این خلیفه خدا بوده و به دستور خداوند انجام گرفته و پرسشی نیز در کار نبوده است و در این نوع سجده هیچ مانعی نیز وجود ندارد. شمول ملائکه مربوط به تمامی فرشتگان زمین بوده است و همه آنها مشمول امر به سجده بوده اند که ابليس نیز جز آنان بوده و حاصل نتیجه کلام این است که آنچه در داستان حضرت آدم و سجده ملائکه یقینی است اختلاف نظر فاحش مفسرین در تفسیر این واقعه است اما آنچه به نظر به حقیقت نزدیکتر است همان ظاهر داستان است و اینکه واقعاً این اتفاق رخ داده و ملائکه سجده کردند به این معنا که به دستور خداوند جبین بر خاک نهاده اند و این سجده نه شرک است و نه گناه چون سجده ذات عبادت نیست و از طرفی این دستور به فرمان خدا صادر شده. اجرای آن عین اطاعت خدامی باشد.

منابع و مأخذ:

قرآن

- ۱- ایرانی طرفی، عب المحمد ، المعجم الایض ، موسسه انتشارات ائمه (ع)، موسسه انتشارات ائمه (ع)، ج ۱۳۸۴
- ۲- ابن فارس ، ابو الحسن احمد ، معجم مقایيس ، قم ، مکتب الاعلام الاسلامی
- ۳- بانو مجتبه امین ، مخزن العرفان ، ج ۱، چاپ نشاط اصفهان
- ۴- جزایری سید نعمت الله ، قصه های قرآن و انبیاء ترجمه لطیف راشدی ، انتشارات مسجد مقدس جمکران ، ج ۱، پاییز ۱۳۸۸
- ۵- جوادی آملی ، تفسیر تسنیم ، ج ۳، مرکز نشر اسراء ، ۱۳۸۹
- ۶- جوادی آملی ، تفسیر موضوعی ، ج ۱۶ ، مرکز نشر اسراء ، قم ، ۱۳۸۳
- ۷- جبران مسعود ، الرائد ، ترجمه رضا انزابی نژاد ، مشهد ، انتشارات آستان قدس رضوی ، ۱۳۸۰
- ۸- حجتی - سید مهد باقر ابليس در قرآن و حدیث مجموعه مجله نور ، نشریه جامعه مدرسین حوزه علمیه قم ، ش ۴۹-۵۴ ، اسفند ۷۲ ، چاپخانه دفتر انتشارات اسلامی
- ۹- راغب اصفهانی ، حسین بن محمد مفردات ، مفردات الفاظ القرآن ، بیروت ، دار القلم
- ۱۰- رشید رضا ، تفسیر المنار ، ج ۴ ، قاهره ، دارالمنار ، ۱۳۷۳ ، بیروت ، دار المعرفة
- ۱۱- صدر المتألهین ، به کوشش محمد جوادخواجوی تفسیر ملماصدرا تفسیر القرآن کریم ، دوم ، قم ، بیدار ۱۳۶۶
- ۱۲- صادقی ، محمد ، الفرقان فی تفسیر القرآن ، ج ۲ ، تهران ، فیهنگ اسلامی ، ۱۳۶۵
- ۱۳- طباطبائی محمد حسین ، تفسیر المیزان ، دارالکتب الاسلامیه ، قم ۱۲

۱۳- طبرسی، ابو علی الفضل بن الحسن الطبرسی، مجمع البيان، ترجمه على کرمی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد

اسلامی، ۱۳۸۰

۱۴- طوسی، محمد بن الحسن، تبیان فی تفسیر القرآن ج ۳، قم، ذوی القربی، ۱۳۸۸

۱۵- العروسی الحویزی، ابن جمعه نورالثقلین، ج ۱، به کوشش رسولی محلاتی، چهارم، اسماعیلیان، ۱۳۷۳

۱۶- فیومی، احمد بن محمد، المصباح المنیر فی غریب الشرح الكبير للرافعی، قم، دار الهجره، ج ۲

۱۷- فخر رازی، التفسیر الكبير، ج ۲، ج ۱۴، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی

۱۸- قراتی-محسن، دقایقی با قرآن انتشارات ستاد اقامه نماز، ج ۱۱، پاییز ۱۳۹۰

۱۹- قرشی، سید علی اکبر، تفسیر احسن الحديث، تهران، بی نا، ج ۳

۲۰- قربانی زین العابدین، جایگاه فرشته، شیطان، انسان و... در آفرینش، انتشارات سلار، ج ۱، ۱۳۹۰

۲۱- لویس، معرف المنجد فی الغه والاعلام، ترجمه محمد بندر ریگی، تهران، انتشارات ایران ۱۳۷۴

۲۲- مرکز فرهنگ و معارف قرآن دائره المعارف قرآن کریم، ج ۱، ص ۱۲۴، قم، موسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر

تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، چاپ سوم ۱۳۸۶

۲۳- مجلسی محمد باقر، بحار الانوار دار الكتب الاسلامی، بیروت، ج ۵۹

۲۴- مرادی - محمد، قرآن، انسان، وفاق؛ نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ج ۱، زمستان ۱۳۷۹

۲۵- مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸

۲۶- مکارم شیرازی- ناصر و همکاران، تفسیر نمونه، ج ۱، دارالکتب الاسلامیه، ج ۵۴، ۱۳۸۷، ص ۲۲۸ و ۲۲۴

۲۷- محمد بن علی ابن عربی الفتوحات المکیه، ج ۲، بیروت، دارالفکر

۲۸- میبدی، ابو الفضل رشید الدین کشف الاسرار وعده الابرار، به کوشش علی اصغر حکمت، چهارم، تهران، امیر کبیر ۱۳۶۱،

۲۹- شرح فصوص قیصری،

۳۰- انسان شناسی، مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، انتشارات یاقوت، ۱۳۷۹، ج ۳،

۳۱- المنیر